



Pae ora | māūr lelei se te' ne famör Niu Sirāgi

Government Policy Statement for Health (Foh ne Matanitū fā' se Māūr fakforo): 2022-2024

E ngā mātāwaka huri noa, tēnā koutou katoa

Maj ne māūr fakforo ma 'on fuāg rī ne'ne'it: famör garue me rak, majāu ka nā 'oris ava se 'amnāk ne graue ta, pure'ag ne kel'āk 'oris huga mah se tēkāe te'is ma noh hāisok'ākiāg ma kikia, ma 'otomis pō la hāigarueag la a'sokoa tē ne kop la a'sok 'e avat ne nonoj la a'soko. Ka 'āmis 'inea ne ma 'on sal hoi'āk ne la pō la a'hele'ua tē lelei hoi'āk ma 'āmis kop la fū'āk ta garue leleit se maj ne māūr fakforo se avat ne tore ne la a'sok a'lelei 'amnāk 'i se te' ne 'is 'atakoa.

'E laloag ne ta av roa pāut, ma 'e te' ne maj tūtū ne māūr fakforo, kāinag kāufamör 'esea ma tēe gat ke av pō raksa' ka 'amnāk fakgarue kat a'sok a'lelei ra se irisa ma kat a'ti'āk ra: famör Māori, famör Pasefika, famör fup 'af'afa ne pipiki, ma te' ne iris ne a'tū'āk ne kat rē tatāu ra ma te' ne iris ne tore 'e rēko 'oris 'af'af fakforo, 'oris ag fakhanua, iris kāinag famör tese, iris fā ne hāni, kāinag famör tese tēe 'oris huga vārvār sin, utut ne iris noho e, tōg ne iris pō 'e 'oris garue ma tē tūtū hoi'āk ne kop ma la hat se tēkāe te'is.

Sal fak garue fo'out 'e maj ne māūr fakforo tāla nā ta sal la sākīroa ökök ne no' ma roa pāu ma fup'āk ta sal fak garue lelei ne la 'atakoa'āk Te Tiriti, la rē tatāu, la garue ag'esea ma tēag'esea, ma la a'ti'āk ma a'pumuā'āk kāunohoga. 'E 'os la a'sok ne tēkāe tē'is, tē 'i la pō la noh roa, ka la pō la taria te' ne tē noanoa 'atakoa ne la agtāum, ma la tōg vavhiān, la pō la tē 'i la sok'ākiōf se fup famör ne kankanamo ka pō tape' ma la taria te' ne tē noanoa ne la agtāum.

'Otomis rāe tē vavhiān: la te' ne famör Niu Sirāgi la 'atakoa'āk 'amnāk ne pae ora (māūr lelei se avat ne tore). 'On fūāga, famori ma kāunohoga la māūr roa ka māūr lelei, ka 'oris māūr fakforo ma 'oris nohnoho la 'ut se rere 'on lelei; ka iris la mou se pure'ag ne fup lelei ka ne'ne', sāe ofrāu ka kat fesiā'āk ne 'elves'āk famör ra, ka ne vahiā la taria noanoa ne soko; ma noh 'e ut ne la pō la noh sok'ākia 'oris māūr fakforo la lelei 'e te' ne ava.

'Amnāk ne puk te'is- Government Policy Statement af'āk sin 'amnāk ne Matanitū ta 'oris pā 'eset semaj ne māūr fakforo la fū'āk sin ta hāiasoag fakgaruet se famori, rēfiā'āk ma fup'āk 'amnāk lelei ma garue ag'esea ma ut garueag hoi'āk la matā'ua, a'pumuā'āk ma 'ut'ākia se rere māūr fakforo ma māūr lelei, 'atakoa'ākia rē tatāu se famori, ma la a'sokoa 'amnāk ne māūr lelei se avat ne tore (pae ora).

'Amis kal pō 'e ra la a'sokoa jen 'i 'e laloag ne ta terān 'eseat: iā kop la vāe ma nā ta av leleit la a'sokoa, ma ta vāeag monēt ma te' ne ut garueaga ma famori 'e laloag ne maj ne māūr fakforo kop la garue ag'esea la a'hele'ua jen 'i. 'Amnāk fakgarue karāut ne af'āk sio 'e Government Policy Statement tāla kamatan garue te'is, ka tēe la a'fūmou'ākia tē ne Matanitū ta 'amnāk'āk la a'pumuā'ākia ma 'oris pā 'ese 'e laloag ne fāu mumuā ruā ne maj te'is la a'sokoa jenjen fakgarue.

Fāiākse'ea se 'āus 'atakoa

Andrew Little

Andrew Little, Ministā ne Māūr Fakforo

'Amnāk fakgarue karāut ne af'āk sio 'e Government Policy Statement tāla rak'āk sal se maj fo'ou te'is se māūr fakforo ma fū'āk sin te' ne tē ne la a'pumuā'ākia, 'amnāk ne pā 'es la a'soko, ma tē ne aier'āk kop la a'sok se maj ne māūr fakforo ne fū'āk ofrāu sin se te' ne famori 'e Aotearoa Niu Sirāgi.

Iā af'āk 'atakoa sin te' ne tē ne Matanitū ta pā 'es la a'soko ma tes ta tē ne maj tutu ne māūr fakforo kop la a'sok, tape' ma se sal ne la foh'ākia ne garue te'is la 'inea tapen a'sok a'lelei, noh matā' te' ne tē ne soksoko ma hō'āk rogrog ne garue.

'Amnāk fakgarue karāut ne af'āk sio 'e Government Policy Statement iof'āk se laloag ne fāu ruā—kamat

'e Julai 2022 se June 2024—ma nā sin ta fūāg rī leleit se laloag ne ta av roat ma tes ta pā 'es la a'soko ne pō se' ke la a'sok 'e laloag ne ta av roat.

Iā af'āk tape' ma te' ne tē ne fā' 'e New Zealand Health Plan, ne nā sin te' ne kāinag sal tūtū 'atakoa ne maj ne māūr fakforo la a'sokoa 'amnāk ne af'āk 'e foh ne Matanitū ta ma maj ne māūr fakforo se te' ne famör Niu Sirāgi.

Rogrog 'atakoa ne mou se 'Amnāk fakgarue karāut ne af'āk sio 'e Government Policy Statement la pō se' ma la sākior ma rāe 'e website ne Minsiteri ne Māūr fakforo.

‘Amnāk ne a‘pumuā‘āk

Foh fak Matanitū se Māūr fakforo – Government Policy Statement – ma ‘on vāeag pumuā he on la muā‘ākia maj ne māūr fakforo ‘on la a‘sok ne garue.

A‘sok la rē tatāu se te‘ ne famori ‘e ‘amnāk ne mou se māūr fakforo

Famör ne ‘oris pā ‘ese kat tatāu ra ne ‘oris la pō tū‘āk ‘e ta le‘ hoi‘ākit tāla pō hāiasoag ne a tū‘āk se‘ ‘e le‘et se le‘et ka ne la āf se irisa, ka la a‘hele‘uof ‘e ‘amnāk ma sal fak garue ne la ‘atakoa‘ākia ‘on lelei ne tē ‘i se famori ‘e ‘on a‘ofiga. ‘E maj fo‘ou ta, tēkæ te‘is kop ma la kelkeleag tape‘:

- Iof‘āk ‘amnāk ne garue la rē tatāu se te‘ ne famori se ‘oris māūr lelei ma māūr fakforo
- ‘Ineag ne ‘es puer ma ‘es ne‘ne‘ ma foh fakgarue ne kop la a‘sok se pure‘ag ne kop ma kat ag a‘lelei ra sin ‘e ‘amnāk ne garue

Matā‘ la famori la noh lelei ‘e ‘oris pure‘aga

‘Amnāk fak garue ‘e laloag pure‘aga ne iof‘āk se ‘on la pār, ma hāiasoag ma ao pot ne tē ne la soko tæ la a‘pumuā‘āk pāu, ka la iof‘āk se pā ‘es ‘on kahunohoga ma kaininga, ka la hāila‘oag ma ag fak hanua, ma la āf ma māūr ‘on famori – la ‘el se ut ne iris noho e, garue ma mane‘a. ‘E maj fo‘ou ta, tēkæ te‘is kop ma la kelkeleag tape‘:

- ‘Ut‘ākia se rere ‘on lelei ma ‘es‘ao ne ‘amnāk fakgarue ne ös se famori ‘e maj ne māūr fakforo, hat tape‘ ma ‘oris la ao pot mij ne famör ‘af‘afa la ne‘ne‘ hoi‘āk, hāiasoag fakgarue ne la nā ‘e sal fo‘ou te‘is digital services, ma hāisok‘ākiāg ne garue ‘e hāspetet se hāspetet, ma ‘io la ræe ma ao pot mijia ökök fakgarue ma ‘on tütü ma hāisiriāg ne rērē fakgarue ‘e maj ne māūr fakforo
- Ut garueag ne væe se māūr fakforo kat ‘es av het ra la fu‘ ne ökök fakgarue, ma famori la ‘inea iris la noh lelei ka pār ma ü ‘e av ne la far‘āk hāiasoag ‘e maj ne māūr fakforo

‘Io la maj ne māūr fakforo la ma ‘on vāeag monē leleit la pō la noh sok‘āk ma kikia ‘amnāk ne garue

Te‘ ne tē ne la a‘es‘ao‘āk la ‘es‘ao se māūr fakfor ‘on famori la ‘io a‘lelei ma hāivæeag a‘lelei ‘e salat ne la tæe ‘atakoa se te‘ ne famori ma la rē tatāu se ‘oris pā ‘ese ‘e rēko ‘oris māūr lelei ma māūr fakforo, ‘e te‘ ne tē ne væe la a‘es‘ao‘āk ma tape‘ ma se hanhap fak monē, ‘e ‘on ‘ihete‘ ma se avat ne tore. ‘E maj fo‘ou ta, tēkæ te‘is kop ma la kelkeleag tape‘:

- Jen ne la a‘soko kop la nā ‘es salat ne la a‘jeamjeman raksa‘ ma ökök ne la soko ma la pō la sok‘āk ma kikia ‘on la matā‘ ne famori
- ‘Amnāk ma prokaräm ne a‘pumuā‘āk ma a‘sok ‘e ‘on ‘ihete‘ la sok‘āk ma kikia se muā

A‘es‘ao‘āk ne ‘amnāk ne Te Tiriti o Waitangi se te‘ ne vāeag ne mou se maj ne māūr fakforo

Famör Māori la pō la rē purean ‘oris māūr fakforo ma māūr lelei ma pō‘ia la rē tatāu te‘ ne tē ne iris pā ‘ese la a‘hele‘ua sal lelei ma ‘amnāk lelei se famör Māori la noh māūr, fup lelei ka fup muākmuaq ma ‘ut se rere ‘oris māūr fakforo ‘e sal ne hāila‘oag ma ‘oris a‘hæe ma ag fak Māori. ‘E maj fo‘ou ta, tēkæ te‘is kop ma la kelkeleag tape‘:

- A‘ne‘ne‘ākia muā‘āk tē ‘on famör Māori ma ‘oris rē pure ma hil tē
- A‘es‘ao‘āk sal fakgarue ne la hün‘āk se a‘hæe ma ræe tē fak Māori ma ut garueag ne la iof‘āk pāu ‘oris garue se ‘amnāk fak kahunohoga

Fup‘āk ne ta kaguarueag leleit se maj ne māūr fakforo se avat ne kankanamo

‘Ut‘āk se rere ma ös ta kaguarueagat ne la pō la taria noanoa ne garue, ka ne famör ne hat sin la leum ‘e te‘ ne kaining famori; ka la kaguarueagat ne la noh fūmou ma pō la taria ma ao potoa pā ‘es ‘on famori ma kahunohoga ma kaininga; ma la maf‘āk a‘leleia pure‘ag ne iris garue sin. ‘E maj fo‘ou ta, tēkæ te‘is kop ma la kelkeleag tape‘:

- ‘Amnāk ne garue la a‘es‘ao‘āk ag fak hanua la ‘oris fuāg riit ne la pār ka ü famori ma la leum ‘e ‘amnāk ne te ao Māori
- Raksa‘ ne la sok se kaguarueag ne maj ne māūr fakforo la mea‘mea‘, ma famör garue la pō hāiasoag

Fū‘āk sin ta fūāg rī leleit ka ‘es‘aot se maj ne māūr fakforo se avat ne kankanamo

Ag ma ræe tē fo‘out, ne la fūāgrī‘āk se Te Tiriti, tæe la fup‘ākim la a‘ne‘ne‘ākia ‘amnāk fakgarue ‘oris la iof‘āk se ‘on la ao sal la tē se lelei la se sok hoi‘āk, la pærea ma matā‘ua ma ‘ut‘ākia se rere māūr lelei ‘on famori ma ‘oris kahunohoga. ‘E maj fo‘ou ta, tēkæ te‘is kop ma la kelkeleag tape‘:

- Hāigarueag ma pure‘aga, ma te‘ ne ut garueag ne tore
- Lio ‘on famör ne hat la a‘es‘ao‘āk ‘e ‘amnāk ne garue te‘is, ma kahunohoga, ma kaininga ma pure‘aga la ‘es ne‘ne‘ ma la a‘fai sin ‘e garue te‘is—ka la hāiasoag la ‘ut‘ākia se muā ‘on la rē tatāu se famori ‘e tēkæ ne mou se ‘oris la pō la garue‘āk ne ‘amnāk fak garue ‘i, ma ‘e matā‘ leleit ne la a‘sok se irisa, ma ‘e lelei ne famori la pō ‘e ‘on a‘ofiga.